

VÅLD OCH PORNOGRAFI I MEDIERNA

ÅSIKTER OM MEDIEVÅLDETS OCH PORNOGRAFIS PÅVERKAN PÅ UNGA MÄNNISKOR

Ulla Carlsson

The International
Clearinghouse
on Children, Youth
and Media

NORDICOM / Göteborgs universitet 2005

NORDICOM är ett nordiskt kunskapscenter för medie- och kommunikationsområdet. Med utgångspunkt i den akademiska forskningen insamlar, bearbetar och förmedlar Nordicom kunskap till olika brukargrupper i Norden, Europa och övriga världen. Arbetet syftar till att utveckla mediekunskapen och bidra till att forskningens resultat synliggörs i behandlingen av mediefrågor på olika nivåer i både offentlig och privat verksamhet.

Vid Nordicom finns även det av UNESCO initierade, **the International Clearinghouse on Children, Youth and Media**. Arbetet syftar till att öka kunskapen om barn, ungdomar och medier och därmed ge underlag för relevant beslutsfattande, bidra till en konstruktiv samhällsdebatt samt främja barns och ungdomars mediekunnighet och mediekompetens (media literacy). Det är också en förhoppning att Clearinghusets arbete ska stimulera vidare forskning om barn, ungdomar och medier. Verksamheten är uppbyggd kring ett globalt nätverk. www.nordicom.gu.se

MEDIERÅDET är en kommitté inom Regeringskansliet och expertorgan på frågor om mediepåverkan och barns och ungas mediasituation. Syftet med verksamheten är att minska riskerna för skadligt mediepåverkan på barn och unga, med särskild uppmärksamhet på våldsskildringar och pornografi. Uppdraget omfattar film, TV, video, datorspel och Internet. Rådet är också, tillsammans med Myndigheten för skolutveckling, svenskt center för ett EU-projekt om säkrare användning av Internet bland barn och unga.

OM SOM-UNDERSÖKNINGEN

SOM-institutet drivs gemensamt av tre institutioner vid Göteborgs universitet: Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG) samt Statsvetenskapliga institutionen.

De årliga SOM-undersökningarna i Sverige och Västsverige är basen för SOM-institutets verksamhet. Enkäterna når ut till vardera 6 000 personer i åldrarna 15–85 år och omfattar ett brett spektrum av frågor på temat samhälle, opinion och massmedier. www.som.gu.se

Föreliggande rapport är publicerad i en förkortad version i *Sören Holmberg och Lennart Weibull (red.): Lyckan kommer, lyckan går. SOM-undersökningen 2004*. SOM-institutet, Göteborgs universitet 2005, ISBN: 89673-06-09 (SOM-rapport nr. 36)

VÅLD OCH PORNOGRAFI I MEDIERNA

ÅSIKTER OM
MEDIEVÅLDETS OCH
PORNOGRAFIS
PÅVERKAN PÅ
UNGA MÄNNISKOR

Ulla Carlsson

The International
Clearinghouse
on Children, Youth
and Media

NORDICOM / Göteborgs universitet 2005

Våld och pornografi i medierna

Ulla Carlsson

© Författaren och Nordicom

ISBN 91-89471-31-8

The International Clearinghouse on Children, Youth and Media
Nordicom
Göteborgs universitet
Box 713
405 30 GÖTEBORG

Omslag:
Karin Persson
Tryck:
Grafikerna Livréna i Kungälv AB, 2005

Innehåll

Förord	5
Introduktion	7
Mediernas betydelse för våldet i samhället	8
Åsikter om medievåldets påverkan	12
Påverkas unga människor av våldsinnehåll i medierna?	13
Hur påverkas unga människor av våld i medierna?	15
Åsikter om pornografi och sex i medierna	16
Påverkan av pornografiska inslag och sexscener i medierna	19
Hur påverkas unga människor av pornografi och sex i medierna?	20
Vilka åtgärder förordas för att minska negativ påverkan av våld och pornografi i medierna?	22
Vilken inställning har svenska folket till olika typer av åtgärder?	25
Konklusioner	30
Referenser	31

Förord

Medielandskapet har dramatiskt ändrat karaktär under det senaste decenniet genom den moderna informationsteknologin – med ett ständigt ökande medieutbud genom många nya kanaler. Vi har idag enorma möjligheter till inhämtande av kunskap och förströelse via TV-program, böcker, tidskrifter och Internet. Samtidigt uttrycker många föräldrar, lärare och politiska beslutsfattare farhågor för mediernas negativa inflytande på barn och ungdomar. Så länge de moderna massmedierna har funnits har en oro över hur medierna påverkar barn och ungdomar kommit till uttryck men denna oro har ökat i takt med teknologikutvecklingen på medieområdet. Särskilt har uppmärksamheten riktats mot våldet i medierna som delvis tar sig nya uttryck och former. Oron gäller även pornografiska filmer och bilder, som har blivit allt vanligare genom kabel-/satellit-TV och Internet.

I årtionden har olika aktörer diskuterat hur man genom lagstiftning och frivillig reglering (självreglering) skall kunna sätta gränser för spridningen av sådant innehåll som kan rubriceras som skadligt. Barnkonventionen ger ett internationellt ramverk vad gäller denna fråga genom artikel 17, som säger att de länder som ratificerat konventionen skall säkerställa att barn har tillgång till information från olika nationella och internationella källor, särskilt sådana som syftar till att främja deras sociala, andliga och moraliska välfärd samt fysiska och psykiska hälsa. För detta ändamål skall bl a utvecklingen av lämpliga riktlinjer för att skydda barn från information och material som är till skada för barnets välfärd uppmuntras. Tyngdpunkten i samhällsdebatten har skiftat under senare år från lagstiftning och förbudstänkande till betoning på de vuxnas ansvar, vilket inkluderar både medieindustri, föräldrar och skola. Allt oftare talas det om vikten av 'media literacy', vilket innebär att 'skydd' inte behöver betyda att barn skall hindras från att se t ex vissa TV-program utan det handlar istället om att på olika sätt stärka barn som mediekonsument.

Nordicom och Medierådet har i 2004 års SOM-undersökning ställt ett antal frågor till allmänheten om deras åsikter om medieväldets och pornografins påverkan på unga människor samt deras inställning till åtgär-

der, som syftar till att motverka att barn och unga utsätts för skadligt innehåll på TV, bio, Internet och i datorspel. I föreliggande rapport redovisas undersökningens resultat av Ulla Carlsson. Det är vår förhoppning att rapporten skall fungera som ett underlag för det arbete som pågår om barns och ungdomars mediasituation och mediemiljö.

Göteborg och Stockholm den 15 maj 2005

Ulla Carlsson
Institutionschef
Nordicom

Ann Katrin Agebäck
Kanslichef
Medierådet

Våld och pornografi i medierna

Åsikter om medieväldets och pornografins påverkan på unga människor

Ulla Carlsson

I debatten om våldsutvecklingen i samhället förekommer ofta påståenden om att våldet har ökat under de senaste decennierna och att våldet blivit allt grövre. Om det verkligen förhåller sig så är dock inte säkerställt. Forskares analyser av våldsutvecklingen ger en något splittrad bild inte minst beroende på svårigheter att mäta omfattningen av våldsbrott (Estrada 2005). Dessutom sker förändringar i vad som uppfattas som våld över tid. Men den allmänna föreställningen är att våldet i samhället har ökat (Estrada 2005, Pollack 2001).

För framväxten av en sådan föreställning spelar medierna en central roll. Det sker genom ett samspel mellan kriminalpolitik/brott och medier som varierar över tid (Pollack 2001). Ett nytt medielandskap och journalistikens förändrade roll i samhället medverkar till en annan journalistik om våld i samhället idag än tidigare (Reiner 1997, Pollack 2001). Våldsbrott och straff har blivit en vara som framgångsrikt saluförs av medierna. Samspelet mellan kriminalpolitik/brott och medier tar sig många olika uttryck:

Rättegångar blir till mediespektakel. Brottbekämpning sker via olika TV-program där brott dramatiseras och rekonstrueras med fiktionens medel och polis och journalist söker publikens samarbete i jakten på förövare. Lagstiftning inspireras av opinionsyttringar i medierna. (Pollack 2001)

Att medierna bidrar till föreställningen om ett ökat våld i samhället är således forskarna överens om. Våldet i medierna framhålls också ofta som en bidragande orsak till våldet i samhället, i synnerhet när unga begår våldshandlingar.

Medieutbudet har under senare år blivit allt mer omfattande genom många olika kanaler och nya medier. Mediernas innehåll flödar allt friare, allt mer utan bindning till tid och rum. Vi kan i allt högre grad välja vad och när vi vill ta del av ett visst medieutbud. De förändringar vi kan se i medieordningen påverkar inte minst unga människors vardagskultur.

Föräldrar, lärare och politiska beslutsfattare uttrycker farhågor om mediernas negativa inflytande på unga människor. Så länge moderna massmedier har funnits har det funnits en oro över hur medierna påverkar barn och ungdomar men

denna oro har ökat i takt med teknologiutvecklingen på medieområdet. Särskilt har uppmärksamheten riktats mot våldet i medierna som delvis tar sig nya uttryck och former. Det gäller även pornografiska filmer och bilder, som har blivit allt vanligare genom kabel-/satellit-TV och Internet. I detta sammanhang diskuteras även mediernas betydelse för sexualiseringen och intimiseringen av det offentliga rummet.

Ett samband anas mellan våldet i samhället och det våld som visas i TV, datorspel och på video och Internet. Med den ökade tillgängligheten av pornografi i dagens medier finns också en oro för att barn och unga skall påverkas negativt, t ex att de får en förvriden syn på sexualiteten. För att sätta gränser för spridningen av medieinnehåll som anses ha skadlig påverkan på barn och unga diskuteras lagstiftning och frivillig reglering för att skydda minderåriga. Samtal förs mellan myndigheter, medie företag och allmänheten i syfte att uppnå samstämmighet i fråga om grundläggande principer på området såväl i Sverige och andra enskilda länder som inom EU.

I SOM-undersökningen 2000 var syftet att klarlägga de föreställningar allmänheten har om medie våldet och dess betydelse för våldsutvecklingen i samhället samt deras inställning till olika åtgärder som syftar till att skydda barn och unga från skadliga våldsskildringar i medierna. Ett antal frågor formulerades och liknande frågor har ställts i SOM-undersökningen 2004. Mot bakgrund av dagens debatt som rymmer frågor om unga människors mediesituation i en betydligt vidare mening än den tidigare med sin snäva inriktning på våld har frågeområdet utvecklats vad gäller såväl medier och genrer som mediernas påverkan. Det gäller främst den påverkan pornografi och sexinslag i medierna kan ha på barn och unga.

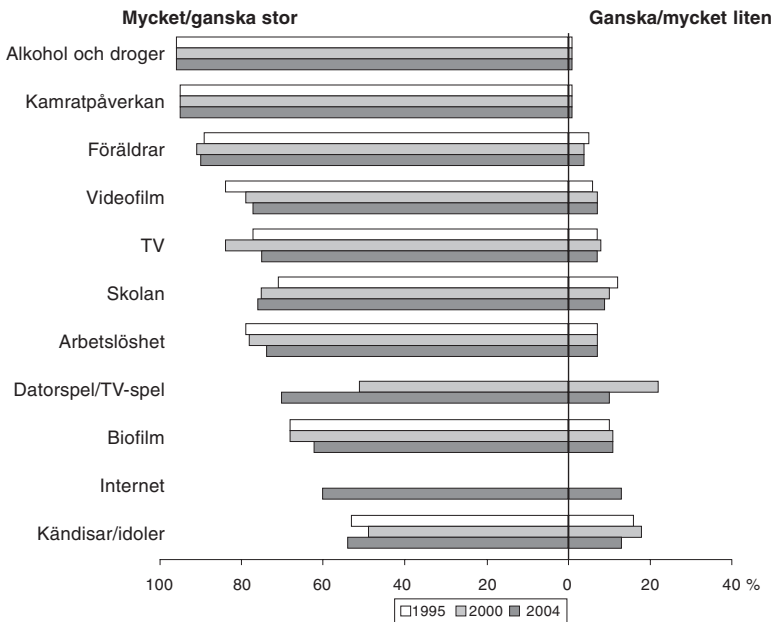
Mediernas betydelse för våldet i samhället

I *SOM-undersökningarna* 1995, 2000 och 2004 har i stort sett samma frågor ställts i syfte att fånga svenska folkets uppfattning om vad som ligger bakom våldet i samhället och särskilt den betydelse medierna tillmäts i detta sammanhang (Weibull 1996, Carlsson 2001). Vid sidan av faktorer som är medie-relaterade – videofilm, TV, biofilm, kändisar/idoler, dator- och TV-spel (från 2000) och Internet (ny 2004) – har intervju personerna fått ta ställning till andra faktorer som alkohol och droger, arbetslöshet och skola liksom föräldrars och kamraters roll. Avsikten är att belysa den svenska allmänhetens uppfattning om de olika faktorernas betydelse, hur de olika faktorerna hänger samman samt förändringar över tid.

De tre faktorer som anses ha störst betydelse för våldsutvecklingen i samhället är alkohol/droger, föräldrar och kamratinflytande – en överväldigande majoritet av de tillfrågade (97 procent, 95 procent respektive 89 procent) bedömer dessa vara av mycket stor eller stor betydelse för våldsutvecklingen i samhället. Så var det även 1995 och 2000. Därefter urskiljer sig en mellangrupp med fak-

torer som innefattar medier som videofilm (77 procent), TV (75 procent) och dator/TV-spel (70 procent) samt arbetslöshet (76 procent) och skolan (74 procent). Något lägre värden uppvisar faktorer som biofilm (62 procent), Internet (60 procent) och kändisar/idoler (54 procent). Samtliga faktorer erhåller således relativt höga värden och det är få som svarar liten betydelse.

Figur 1. Faktorer som anses ha mycket stor/ganska stor respektive ganska liten/mycket liten betydelse för våldsutvecklingen i samhället 1995, 2000 och 2004 (procent)

Kommentar: Internet mättes första gången 2004

Resultatet kan i sin helhet vid en första anblick tyckas ligga mycket nära det resultat som erhöles 1995 och 2000. En beräkning av balansmått för de olika faktorerna visar att även rangordningen är i stort sett densamma. Vid en närmare betraktning visar det sig dock att det har skett vissa förändringar. Vad gäller de tre första faktorerna så är bilden alltså oförändrat stabil medan arbetslöshet som angiven faktor har tonats ned något 2004, vilket säkert kan förklaras av ett annat konjunkturläge nu än för fyra år sedan. Skola ligger kvar på samma nivå som 2000. Förändringarna gäller främst uppfattningen om mediernas betydelse för våldsutvecklingen. En faktor som anses vara av märkbart större betydelse för våldsutvecklingen 2004 än 2000 är dator/TV-spel. Hälften av de tillfrågade tillmäter denna faktor mycket stor eller stor betydelse 2000 och fyra år senare är det 70 procent som gör den bedömningen. Därtill har Internet tillkommit 2004

som en orsak till våldsutvecklingen och det är 60 procent som bedömer att denna faktor är av mycket stor eller stor betydelse. En viss förskjutning från faktorerna videofilm, bio och TV till nya medieteknologier som datorspel och Internet samt kändisar/idoler kan påvisas. Sammantaget anses medierna idag ha en större betydelse för våldsutvecklingen än 2000 och 1995.

Synen på vad som ligger bakom våldsutvecklingen i samhället är i många avseenden likartad mellan olika grupper. I det närmaste alla oavsett kön, ålder och utbildning tillmäter alkohol och droger mycket stor eller stor betydelse. Motsvarande undersökningar har genomförts i flera andra länder och även i dessa anses alkohol och droger spela en avgörande roll för våldsutvecklingen i samhället (von Feilitzen&Carlsson 2000). Därefter följer kamratpåverkan och föräldrar med något lägre värden. Samstämmigheten är också stor i bedömningen av dessa faktorer med tanke på olika gruppers svarsmönster. Även om åsikterna går något mer isär vad gäller skola och arbetslöshet som orsaker till våldet i samhället är överensstämmelsen mellan svaren relativt stor om man ser till kön, ålder och utbildning. Ungdomarna avviker dock överlag genom lägre värden.

För de medierelaterade faktorerna är skillnaderna dock större. Ålder visar sig ha stor betydelse för bedömningen av de medierelaterade faktorernas roll för våldet i samhället. De unga avviker genom att uppvisa lägre värden än andra grupper – det gäller särskilt video- och biofilm, TV, dator-/TV-spel och kändisar/idoler. Ungdomarna anser alltså i större utsträckning att de nämnda faktorerna har en relativt mindre betydelse för våldsutvecklingen i samhället medan flertalet av de äldre anser samma faktorer vara av mycket stor eller stor betydelse. Detta mönster är i stort sett överensstämmande med 2000 och 1995 års svarsmönster och inte att förvånas över. Den unga generationen är uppvuxen med många olika medier och det utbud som återfinns i dessa. Det finns skäl att lyfta fram den *digitala generationsklyfta* som kännetecknar dagens medielandskap. Den unga generationen behärskar en medieteknik i alla sina delar till skillnad från andra generationer. Stora delar av mediernas innehåll blir på så sätt okänt för en betydande del av den vuxna befolkningen. Det okända i nya medieformer kan många gånger tolkas som en fara. I debatten blir det ofta övertoner som brukar benämnas moralisk panik eller mediepanik och begränsad diskussion om själva sakfrågan (Dahlquist 1998, Drotner 1999).

Det är dock av intresse att notera att för fyra år sedan var det få ungdomar som ansåg att dator/TV-spel hade någon betydelse för våldet i samhället medan det 2004 är drygt hälften av 15 till 29-åringarna som anser att detta är en betydande faktor. För fem år sedan var datorspelen fortfarande något relativt nytt och outforskat men idag har många ungdomar flera års egen erfarenhet av dessa spel och det är sannolikt mer troligt att det är den kunskapen som ligger bakom dagens högre värden än debatten om datorspelen. Samma tendens om än svagare kan iakttas vad gäller kändisar/idoler. Det är 45 procent av 15 till 29-åringarna som tycker att Internet är av mycket stor eller ganska stor betydelse.

De yngre åldersgrupperna uppvisar också lägre värden för skolan som en bakomliggande orsak till våldet i samhället 2004 än tidigare medan motsatt trend råder i de äldre åldersgrupperna. För andra faktorer är inte variationerna i svars-mönstren lika påtagliga.

Även när man jämför kvinnors och mäns föreställningar om vad som ligger bakom våldsutvecklingen i samhället är skillnaderna markant större vad gäller olika medierelaterade faktorer än för andra typer av faktorer, det gäller samtliga medier och i synnerhet dator/TV-spel och Internet där avsevärt fler kvinnor anser att dessa faktorer är av större betydelse än vad männen gör. Noteras kan att det är en märkbart större andel av männen som 2004 anser att kändisar och idoler bidrar till våldet i samhället än det var 2000.

När det gäller utbildning kan klara skillnader påvisas i svarsmönstren – ju lägre utbildning desto större betydelse tillmäts mediernas inflytande på våldet i samhället. Flera av de medierelaterade faktorerna uppvisar dessutom högre värden än 2000. Återigen gäller det framför allt dator/TV-spel medan värdet för TV och biofilm är i stort sett oförändrat jämfört med tidigare mätningar. Uppfattningen om skolans betydelse för våldsutvecklingen följer samma mönster medan variationerna vad gäller andra faktorer är relativt små.

Tabell 1. Faktorer som uppfattas ligga bakom våldet i samhället 2004: kön, utbildning och ålder (balansmått)

Faktor	Kön		Utbildning				Ålder				Samtliga		
	Kvinnor	Män	Låg	Medel-låg	Medel-hög	Hög	15-29	30-49	50-64	65-85	1995	2000	2004
Alkohol och droger	+97	+94	+97	+96	+94	+97	+93	+94	+98	+99	+95	+95	+96
Kamratpåverkan	+95	+92	+95	+93	+94	+95	+90	+93	+95	+97	+94	+94	+94
Föräldrar	+85	+86	+85	+83	+85	+89	+77	+88	+85	+90	+84	+87	+86
Videofilm	+78	+62	+81	+65	+70	+66	+42	+63	+83	+93	+78	+72	+70
TV	+75	+61	+75	+66	+66	+66	+53	+62	+75	+85	+71	+68	+68
Arbetslöshet	+71	+62	+75	+63	+60	+69	+39	+65	+77	+84	+72	+71	+67
Skolan	+65	+69	+79	+65	+63	+56	+55	+65	+68	+80	+59	+65	+67
Datorspel/TV-spel	+70	+48	+70	+55	+60	+54	+35	+53	+71	+80	/	+29	+60
Biofilm	+59	+42	+63	+47	+49	+45	+29	+43	+63	+71	+58	+57	+51
Internet	+59	+36	+58	+44	+45	+44	+25	+45	+57	+64	/	/	+48
Kändisar/idoler	+46	+36	+54	+39	+35	+36	+17	+35	+54	+61	+38	+31	+41
Antal svar	869- 907	808- 836	416- 450	571- 583	319- 328	346- 354	361- 365	519- 532	496- 517	299- 330	1 680- 1 743	1 743- 1 774	1 690- 1 730

Anmärkning: Balansmättet anger andelen personer som har angivit mycket eller ganska stor betydelse minus andelen personer som har angivit ganska eller mycket liten betydelse. Värdena kan därmed variera från +100 (alla tycker att det är av mycket stor betydelse) till -100 (alla tycker att det är av mycket liten betydelse).

En analys av svarsmönstren rörande betydelsen av partisympati för bedömning av våldet i samhället visar även de större skillnader vad gäller de medierelaterade faktorerna – för övriga faktorer är svaren i stort sett samstämmiga. Det gäller även för en faktor som arbetslöshet, vilken avvek vid undersökningen

2000. De som sympatiserar med vänsterpartiet, socialdemokraterna och moderaterna ligger nära genomsnittet för samtliga faktorer, dock med undantag av dator/TV-spel där vänsterpartiets sympatisörer i mindre utsträckning än de andra anser detta vara en faktor som är av mycket stor eller ganska stor betydelse för våldet i samhället. De tillfrågade som sympatiserar med kd betonar de medierelaterade faktorerna i högre grad än andra, vilket ger samma svarsmönster som tidigare undersökningar. Motsatt förhållande gäller för de som anger miljöpartiet på frågan om partisympati. De ligger klart under genomsnittet för flertalet av de medierelaterade faktorerna. Ett så tydligt resultat har inte tidigare kunnat avläsas för miljöpartiets sympatisörer. Sympatisörer till centerpartiet tillmäter videofilm betydligt större betydelse än andra grupper. Resultatet kan dock, åtminstone till viss del, förklaras av åldersstrukturer inom partierna.

Det visar sig vid en närmare analys att det finns stöd för att tala om en faktisk *mediefaktor* i allmänhetens uppfattning om vad som ligger bakom våldet i samhället. Vid en faktoranalys avseende samtliga faktorer utkristalliseras vissa grundläggande svarsmönster eller bakomliggande faktorer¹, som reducerar faktorerna till tre huvudfaktorer: *en mediefaktor* (videofilm, dator/TV-spel, biofilm, TV, Internet samt kändisar/idoler), *en social faktor* (alkohol och droger, kamratinflytande och arbetslöshet), och *en institutionell faktor* (föräldrar och skolan). Det finns med andra ord ett starkt samband mellan olika faktorer inom varje svarsmönster, de som t ex svarar videofilm nämner också datorspel och biofilm. Liknande svarsmönster kunde även iakttagas vid de tidigare undersökningarna 2000 och 1995 (Weibull 1996, Carlsson 2001).

Åsikter om medie våldets påverkan

Frågan om våldet i medierna och dess påverkan på sin publik, främst unga människor, har studerats av många forskare genom åren och flera tänkbara tolkningar av resultaten har redovisats (Carlsson&Feilitzen 1998, Feilitzen 2001).

Forskningen har i huvudsak uppmärksammat möjlig påverkan av det synliga och fysiska våldet i rörliga bilder, d v s mord, skjutande, slagsmål, etc. Det är främst våldsskildringar i underhållning och fiktion som har intresserat forskningen. Följande kan utläsas från denna forskning:

- Våldsskildringar kan leda till imitation bland yngre barn, oftast är det dock fråga om kortsiktiga impulser. Lite äldre barn och unga kan få 'tips' om hur våld kan utföras, tips som de kan använda om de i en krissituation upplever att de har behov av den kunskapen. Däremot har medierna inte orsakat krissituationen.
- Vi får intryck från medierna och dessa blandas med alla andra föreställningar, känslor, normer, värderingar och erfarenheter vi har. Oftast är dessa intryck viktigare än de vi får från medierna. Det är

1. Faktoranalys med varimaxrotering. Antalet faktorer har fastställts enligt Kaiser's kriterium. Förklarad varians: Mediefaktor = 42 procent, Social faktor = 15 procent, Institutionell faktor = 9 procent

denna smältdegel av våra samlade intryck som ökar eller minskar benägenheten att handla på ett visst sätt. På detta indirekta och förstärkande sätt bidrar medierna till ökad aggression hos vissa individer under vissa förutsättningar.

- En annan typ av inflytande är att både fiktivt och icke-fiktivt våld ger upphov till rädsla bland många barn och unga. Hos vissa individer är det just rädslan, föreställningarna och upplevelsen av hot i omgivningen som medieväldet bidragit till, som i krissituationer kan vändas till destruktiv aggression.
- Det finns också tecken på att medieväldet ger felaktiga föreställningar om våldet i verkligheten. Vissa studier tyder t ex på att barn i skolåldern, på grund av att de sett actionfilmer, tror att kroppar är starkare än de faktiskt är, och att barnen inte kan förutse eller förstå hur allvarliga konsekvenserna av sparkar och slag kan vara. (Feilitzen 2001)

När det gäller datorspelen är forskningens resultat osäkra. Ett antal experimentella studier har gjorts i syfte att svara på frågan om våldsamma datorspel ökar aggressiviteten hos spelaren. Flera av studierna har konstaterat ett samband mellan våldsamt spelinnehåll och aggressivt beteende. Men oenigheten om giltigheten i dessa resultat är stor. Många forskare hävdar att experimentella studier inte avspeglar den verklighet vari barn och unga faktiskt använder datorspel. (Heide&Smith 2004)

Sammanställningen visar att det är svårt att ge ett entydigt svar på frågan om medieväldets påverkan på barn och unga. Det handlar om många olika och komplicerade situationer. Medierna kan vara en faktor i samspel med flera andra faktorer som kan bidra till att förklara visst våld i samhället. Att våldet har konsekvenser för tittarnas upplevelser, tankar, känslor, preferenser och referensramar är nog de flesta forskare överens om men det betyder inte att det behöver yttra sig i utagerande våld. Men påverkan kan ändå vara stark och långvarig (Frau-Meigs 2004). Mot den bakgrunden är det viktigt att forskningen breddas och mer inriktar sig på mediernas roll i barns socialisering och kulturella fostran än på medieeffekter (Feilitzen&Carlsson 2004). Det är en synpunkt som förstärks när SOM-undersökningens resultat studeras.

Påverkas unga människor av våldsinnehåll i medierna?

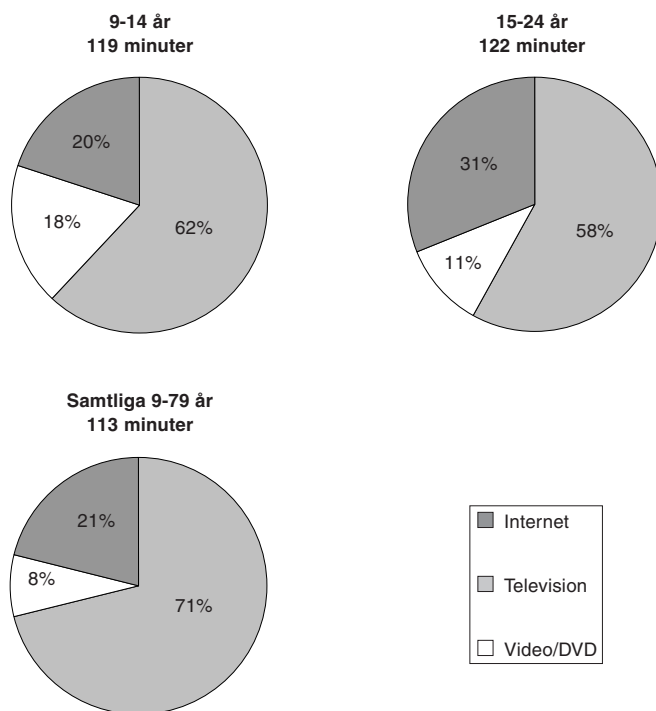
I SOM-undersökningen 2004 har frågor ställts om såväl uppfattningen om medieväldets inflytande som egna erfarenheter av sådan påverkan. En majoritet av de tillfrågade anser att våld i dator/TV-spel (75 procent), dokusåpor (67 procent) och långfilmer/TV-serier (65 procent) är mycket eller ganska skadligt för barn och unga. Det är dock fler som anger 'ganska skadligt' än 'mycket skadligt' med undantag av dator/TV-spel där det omvända gäller. För våld i dokumentärer, nyheter och tecknade filmer är resultatet ett annat, kring 60 procent anser att våld i dessa programtyper inte är skadliga. Det är mycket få som inte uttalar någon uppfattning.

Unga människors medieanvändning en genomsnittlig dag. Resultat från Mediebarometern 2004

De fem vanligaste medieaktiviteterna bland unga människor

9-14 åringar	%	15-24 åringar	%
Läser skönlitteratur (bok)	49	Tittar på drama/serier (TV)	33
Tittar på film (TV, Video/DVD)	32	Läser skönlitteratur (bok)	27
Tittar på drama/serier (TV)	28	Tittar på underhållning/musikprogram (TV)	22
Tittar på barn-/ungdomsprogram (TV)	26	Tittar på film (TV, Video/DVD)	22
Spelar TV- och/eller PC-/Internetspel	24	Tittar på sport (TV)	20

Den bruttotid som barn/ungdom ägnar åt visuella medier en genomsnittlig dag 2004 (procent)

Ungdomar i åldern 15 till 24 år ägnar Internet, TV och video 40 minuter längre tid en genomsnittlig dag 2004 än vad motsvarande åldersgrupp gjorde 1998. För 9 till 15-åringarna handlar det om en ökning på 14 minuter, från 116 till 130 minuter.

Tabell 2. Uppfattning om hur skadligt våld i olika typer av medieinnehåll är för barn och unga 2004 (procent)

	Mycket skadligt	Ganska skadligt	Inte särskilt skadligt	Inte alls skadligt	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Datorspel/TV-spel	38	36	16	4	5	100	1 749
Dokusåpor	28	39	23	4	6	100	1 723
Långfilmer/TV-serier	24	41	27	4	4	100	1 740
Nyheter	10	27	49	11	4	100	1 724
Tecknade filmer	13	22	42	17	6	100	1 724
Dokumentärer	9	25	49	12	4	100	1 711

Fler kvinnor än män har uppfattningen att våld i medierna, särskilt i datorspel och dokusåpor, är skadligt för unga människor. Studerar man särskilt åldersgruppen 15-29 år visar sig samma könsmonster än tydligare, t ex anser 75 procent av de unga kvinnorna att våld i dator-TV-spel är mycket eller ganska skadligt för unga människor, motsvarande siffra för de unga männen är 43 procent. Samtidigt vet vi att det är främst pojkar och unga män som spelar dator-/TV-spel (*Nordicoms Mediebarometer 2004*). Ju äldre svarspersonerna är i desto högre grad anser man att våldsinslag i de olika programtyperna är mycket eller ganska skadliga. Betydligt fler äldre svarar 'mycket skadligt' än yngre åldersgrupper.

Utbildning ger ett svarmönster som uppvisar endast små skillnader mellan olika grupper med undantag för dokusåpor och tecknade filmer. Märkbart fler med hög utbildning anser att våld i denna typ av program är mycket eller ganska skadligt för barn och unga än de med låg utbildning. Även andra undersökningar har visat att föräldrar med längre utbildning i högre grad än andra finner t ex animerade program olämpliga än övriga men det är föräldrarnas tittande tillsammans med sina barn som är mest avgörande för om man anser animerade program som lämpliga eller olämpliga. Det viktigaste skälet till att ett animerat program anses som olämpligt är att programmet innehåller våld (Feilitzen 2004).

Hur påverkas unga människor av våld i medierna?

I SOM-undersökningen 2004 ställdes även en fråga om egna erfarenheter av negativ påverkan av våldsinslag i TV, film och dator/TV-spel. Med negativ påverkan menas här ökad benägenhet hos unga människor att utöva våld, bli aggressiva, känna oro och rädsla, få en förvriden verklighetsuppfattning samt att visa bristande medkänsla. En klar majoritet (64-75 procent) av de tillfrågade säger för samtliga svarsalternativ att så är fallet. Så många som tre fjärdedelar säger att våld i audiovisuella medier utifrån den egna erfarenheten ökar benägenheten för en förvriden verklighetsuppfattning. Här är det fler som anger alternativet 'i mycket stor utsträckning' (40 procent) än 'i ganska stor utsträckning' (35 procent). För övriga svarsalternativ råder omvänd relation. Flertalet redovisar en uppfattning, det är få som inte har en uppfattning av det ena eller andra slaget.

Tabell 3. Uppfattning om i vilken utsträckning egen erfarenhet av att våld i TV, film och dator-/TV-spel leder till olika typer av påverkan hos barn och unga 2004 (balansmått)

Faktor	Kön		Utbildning				Ålder				Samtliga
	Kvinnor	Män	Låg	Medel-låg	Medel-hög	Hög	15-29	30-49	50-64	65-85	
...få förvridenverklighetsuppfattning	+65	+51	+67	+51	+57	+59	+30	+50	+74	+78	+58
...känna oro och rädsla	+60	+33	+59	+38	+44	+50	+10	+39	+68	+71	+47
...utöva våld	+54	+34	+55	+40	+45	+36	+9	+38	+60	+70	+45
...visa bristande medkänsla	+50	+37	+55	+33	+42	+46	+6	+33	+62	+72	+43
...bli aggressiva	+44	+28	+52	+29	+30	+32	-4	+27	+54	+68	+37
Antal svar	896- 605	829- 836	439- 452	580- 583	326- 328	351- 355	363- 364	530- 532	507- 513	324- 335	1 326- 1 744

Anmärkning: Balansmättet anger andelen personer som har angivit mycket stor utsträckning eller ganska stor utsträckning minus andelen personer som har angivit ganska liten utsträckning eller mycket liten utsträckning. Värdena kan därmed variera från +100 (alla tycker att det är av mycket stor betydelse till -100 (alla tycker att det är av mycket liten betydelse).

Närmare 70 procent menar att förekomsten av våld i medierna ökar benägenheten för utövande av våld respektive känna oro och rädsla. Något färre, 64 procent, tycker på samma sätt vad gäller aggressivt beteende. I 2000 års SOM-undersökning ställdes en liknande fråga om påverkan av våldsinslag i TV och film leder till aggressivitet och även om frågekonstruktionen skiljer sig åt liknar resultaten varandra. De tillfrågade är alltså mer övertygade om mediernas negativa påverkan än vad som kan säkerställas i den forskning som finns på området.

Det är fler kvinnor än män och fler lågutbildade än högutbildade som anser att unga människor påverkas i negativ riktning. Men skillnaderna är betydligt mer markanta mellan olika åldersgrupper. Med högre ålder ökar andelen som anser att våldet i medierna påverkar barn och unga i negativ riktning. Det är t ex närmare 80 procent av de äldsta som säger sig ha egen erfarenhet av att barn och unga blir aggressiva av våld i medierna medan motsvarande siffra för den yngsta åldersgruppen är drygt 40 procent. Noteras skall dock att för övriga svarsalternativ ligger andelen bland de yngsta som svarar 'i mycket stor' eller 'ganska stor utsträckning' kring 50 procent och 61 procent av ungdomarna säger att våld i medierna bidrar till en förvriden verklighetsuppfattning. Det är svårt att se något annat skäl än erfarenhet av egen medieanvändning bakom det resultatet.

Åsikter om pornografi och sex i medierna

Ofta påtalas att det genom ett ökat antal TV-kanaler via kabel och satellit samt Internet har blivit allt vanligare med inslag/program som innehåller pornografi

och sexscener. Det finns forskare som talar om en pågående kulturell process där pornografin blir en del av vardagslivet och ibland även ett idealiserat element i kulturen (Knudsen&Sørensen 2004). Filmer och bilder som tidigare skulle ha upplevts som pornografi är idag tillgängliga helt öppet i en mängd olika medier/kanaler. Uppfattningen om vad som var pornografi för 20 år sedan har idag en annan innebörd inte minst för unga människor. Den pornografi som är tillgänglig på video och Internet kan också innehålla våldsinslag. Det handlar om former av våld som är viktiga komponenter i den samhälleliga ordning som placerar kvinnan lägre än mannen.

Sexscener och sexistiska budskap uppträder inte bara i TV-program och på Internet utan även i reklam, musikvideos, kvällstidningar och veckotidningar. Många forskare intresserar sig för mediernas betydelse för sexualiseringen och intimiseringen av det offentliga rummet. Det handlar inte bara om en ökad tillgång till pornografiska filmer och sexinslag i serier och liknande program. Mediernas intresse för intimsfären har ökat överlag med en omfattande bevakning av sådant som anknyter till privatliv och inte minst sexualitet. Tilltalet till publiken synes också bli mer informellt och intimt. Mediernas exponering av det privata och sexuellt intima har kommit att få en allt större kommersiell betydelse. (Hirdman, Kleberg, Widestedt 2005)

Unga människor är särskilt intressanta för den globaliserade medieindustrin. De unga är stora mediekonsumenter samtidigt som de representerar framtidens publik och därmed framtidens marknad. I den nya medievärlden har producenterna, såväl kommersiella som icke-kommersiella, inriktat sig på att "vinna ungdomen". En väg synes vara ett utbud med sexuella förtecken och en förändring av det offentliga rummets deltagare. Dokusåpan kan sägas ha en särskild roll i denna utveckling där deltagarna blir offentliga i kraft av mycket privata inslag – det intima skapar ett värde i det offentliga rummet. Anja Hirdman, medieforskare vid Stockholms universitet, har i flera forskningsarbeten studerat medialiseringen av sexualiteten och hon skiljer mellan sexualisering av publiken och sexualisering av innehållet:

Det är just som sexuella varelser vi tilltalas allt mer, vare sig det rör sig om valet av bank, schampo, raklödder eller TV-utbud. Och formeln är nästan alltid densamma: unga kvinnor som med inbjudande poser smickrar en tänkt manlig betraktare och förklarar för en manlig dito vikten av att vara begärlig. Att detta med att vara begärlig har slagit igenom som en värdefull egenskap hos unga kvinnor ser vi inte minst i den ökade viljan att vika ut sig. Pin-up-idealet har blivit som en positiv självbild: man är värd att betraktas. Innehållsmässigt lockas vi allt oftare med tjuvkikandets njutningar. Dokusåpor utlovar exempelvis att vi ska få se toalettbesök, gråt, konflikter, drickande och (framförallt) människor som har sex. (Hirdman 2004)

Dokusåpornas deltagare exponeras i andra medier, kvällspressen rapporterar om deras relationer och sexliv, och många kan etiketteras som kändisar. På så sätt skapas även föreställningar om dokusåpornas innehåll, särskilt vad gäller tonvikten på sex (Edin 2005).

Komplexiteten i kommunikationsmönstren har ökat under senare tid med den moderna kommunikationsteknologin. Barnombudsmannen konstaterar i sin rapport *Älskar, älskar inte – om barns och ungas nära relationer* (2004) att 'relations-tv' med allt från dokusåpor till Dr Phil har blivit ett begrepp bland unga människor. Det handlar inte bara om konsumtion av sådana program utan idag ges det också verktyg genom den moderna informationsteknologin som öppnar för en återkoppling till vad som kan ses i dessa program, t ex genom Internet-chattar, webbcommunities, mobiltelefoner och sms-meddelanden. Dokusåpor som Big Brother erbjuder förutom själva TV-programmet en webbplats som även innehåller interaktiva tjänster. Det är också möjligt att ladda ned inslag i programmen till mobiltelefon.

Forskare och andra experter skönjer förändrade attityder till sexualitet, ändrade sexualvanor och en märkbar ökning av konsumtion av pornografi, bl a som en effekt av medialiseringen av sexualiteten. Av rapporten *Ungdomar och sexualitet – en kunskapsöversikt 2000* framgår att konsumtionen av pornografi har ökat såväl bland unga män som unga kvinnor, 70 procent av männen och 50 procent av kvinnorna har tagit del av pornografi i medierna. Allt pekar på ett samband mellan pornografikonsumtion och att ha prövat vissa sexuella handlingar (Forsberg 2000).

Drygt 40 procent av de 18-åriga männen i Svedins och Priebe's omfattande enkätundersökning 2003/2004 för Sexualbrottsutredningen uppger att de tittar i stort sett varje dag på pornografi medan motsvarande siffra för unga flickor är drygt 1 procent (41 procent av flickorna uppger någon gång per år). Pojkarna visade stort intresse för många olika sorters sexuella aktiviteter i det pornografiska materialet och tyckte också att de fick viktig kunskap från filmerna. (Svedin&Priebe 2004). En annan undersökning visar att män ur socialgrupp tre ser mer pornografi än män ur socialgrupp ett medan det omvända gäller för kvinnor. Man konstaterar också att kvinnor har blivit mer intresserade av pornografi men att de företrädesvis ägnar sig åt interaktiva aktiviteter, t ex flirt i chattrum. Männen, som fortfarande är den stora konsumentgruppen, tittar mer på pornografiska bilder. (Månson&Söderlind 2003)

Skolverket tar ungdomars ändrade spåkbruk som intäkt för att ungdomar påverkas av medialiseringen av sexualiteten, en fjärdedel av svenska skolelever säger att de upplevt sexuellt laddade verbala kränkningar (Skolverket 2002). I ett mångkulturellt samhälle som dagens där många olika uppfattningar om sexualitet och könsroller återfinns uppstår också konflikter med sexuella förtecken som påverkar vardagslivet.

Påverkan av pornografiska inslag och sexscener i medierna

När frågan ”i vilken utsträckning anser du att barn och unga påverkas negativt av pornografiska inslag/sexscener” i olika programtyper ställs i SOM-undersökningen 2004 säger åtta av tio att så sker i mycket stor eller ganska stor utsträckning vad gäller pornografisk film, över hälften anger ’mycket stor utsträckning’. Bland kvinnorna är det betydligt fler som tycker så än bland männen. Endast smärre skillnader kan dock avläsas mellan olika ålders- och utbildningsgrupper. Enigheten är alltså relativt stor i bedömningen att pornografisk film har en negativ påverkan på barn och unga.

Sju av tio gör samma bedömning av pornografi på Internetsajter. Även här är det en markant skillnad mellan kvinnor och män. Det är också fler högutbildade än lågutbildade som anser att pornografi på Internetsajter har en negativ påverkan på barn och unga. Ungdomarna, 15-29 år, har vad gäller Internet i stort sett samma uppfattning som övriga åldersgrupper. För andra programtyper uppvisar de äldsta de högsta och ungdomarna de lägsta värdena på skala från negativ påverkan i mycket stor utsträckning till ingen negativ påverkan alls.

Tabell 4. Uppfattning om i vilken utsträckning pornografiska inslag/sexscener i olika typer av medieinnehåll påverkar barn och unga negativt 2004 (procent)

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I ganska liten utsträckning	I mycket liten utsträckning	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Pornografisk film	52	28	9	3	8	100	1 754
Internetsajter	40	32	9	3	16	100	1 726
Dokusåpor i TV	28	36	21	7	8	100	1 718
Musikvideor	21	33	25	10	11	100	1 714
Långfilmer/TV-serier	19	32	33	9	7	100	1 731
TV-reklam	17	24	35	14	10	100	1 713

Över hälften av de svarande anser att pornografi och sexscener i dokusåpor (64 procent), musikvideor (54 procent) och långfilmer/TV-serier (52 procent) har en negativ påverkan på barn och unga i mycket stor eller ganska stor utsträckning. Svarsmönstret är tydligt, värdena är högre för kvinnor, högutbildade och äldre. De som regelbundet tittar på dokusåpor, d v s flera gånger i veckan, har i stor utsträckning samma uppfattning om dokusåpornas påverkan som de som tittar sällan eller aldrig. Skillnaderna i synen på negativ påverkan är relativt stor mellan unga kvinnor som ofta tittar på dokusåpor och unga män med samma tittarvanor. Drygt 60 procent av de unga kvinnorna, 15-29 år, svarar att pornografi och sexscener i dokusåpor i mycket stor eller ganska stor utsträckning påverkar barn och unga negativt medan 40 procent av de unga männen i samma åldersgrupp ger uttryck för samma uppfattning. Detta bör noteras då hög-

konsumenter av en programtyp brukar ligga under genomsnittet när det gäller vad som kan betecknas som negativ påverkan

För TV-reklam är resultatet det motsatta, ungefär hälften anger negativ påverkan i ganska liten eller ingen påverkan. Kvinnor och den äldsta åldersgruppen är dock betydligt mer negativa än andra till hur TV-reklam med pornografiska inslag/sexscener påverkar barn och unga.

Hur påverkas unga människor av pornografi och sex i medierna?

I SOM-undersökningen 2004 tillfrågades intervjupersonerna även om olika typer av tänkbara följderna av tittande på pornografiska inslag/sexscener i TV, film och på Internet: att det leder till ökat sexuellt våld i samhället, ändrade sexualvanor bland ungdomar, förvriden uppfattning om kvinnors och mäns sexualitet, ökad kunskap om sexuella relationer, försvagad självkänsla hos unga människor, samt ökad förståelse för olika sexuella uttryck.

Det är drygt 80 procent av de tillfrågade som anser att pornografiska inslag/sexscener i TV, film och på Internet i mycket stor eller ganska stor utsträckning ger upphov till en förvriden uppfattning om kvinnors och mäns sexualitet hos unga människor och lika många menar på samma sätt att sådant medieinnehåll leder till ändrade sexualvanor bland ungdomar. Något högre värden kan utläsas för kvinnor och de äldre åldersgrupperna och motsvarande lägre andelar för unga människor, särskilt unga män.

Något färre, 72 procent, svarar att denna typ av innehåll i mycket stor eller ganska stor utsträckning leder till ökat sexuellt våld i samhället. Här är det markant större andelar, och starkare uttryck för denna åsikt, bland kvinnor och äldre än i andra grupper. Ungdomarna däremot är inte lika övertygade och här finns än mer påtagliga könsskillnader: 67 procent av de unga kvinnorna anser att pornografiska inslag/sexscener i TV, film och Internet ger upphov till ökat sexuellt våld i samhället medan motsvarande siffra för de unga männen är 40 procent.

Försvagad självkänsla hos unga människor ser 62 procent av de svarande som en möjlig effekt av pornografiska inslag/sexscener i TV, film och på Internet. Den enda skillnad som kan noteras är mellan kvinnor (72 procent) och män (56 procent). Oavsett ålder och utbildning tycker man ungefär lika. Noteras kan dock att det är så många som 60 procent bland männen som flera gånger i veckan tittar på dokusåpor, som anser att sådana inslag i medierna ger upphov till försvagad självkänsla hos unga människor.

Påverkan som kan karakteriseras som negativ får betydligt större genomslag än svarsalternativ som 'ökad kunskap om sexuella relationer' (29 procent) och 'ökad förståelse för olika sexuella uttryck' (27 procent). Ungdomsgruppen skiljer dock ut sig genom att i högre grad ställa sig mer positiva till dessa påståenden än andra, det gäller främst 'ökad kunskap om sexuella relationer'. Bland dem som är mest positiva återfinns ungdomar, särskilt unga män, som är regel-

bundna tittare på dokusåpor. I övrigt är det inga större skillnader i svarsmonstret mellan unga kvinnor och unga män vad gäller denna fråga.

Flera undersökningar visar att när det gäller frågor om sex, kärlek och relationer vänder sig unga människor gärna till medierna – det är ett gammalt faktum att det inte är till föräldrarna man vänder sig i första hand. (Buckingham & Bragg 2003).

Tabell 5. *Uppfattning om i vilken utsträckning pornografiska inslag/sexscener i TV, film och på Internet ger upphov till olika typer av påverkan 2004 (balansmått)*

Faktor	Kön		Utbildning				Ålder				Samtliga
	Kvinnor	Män	Låg	Medel-låg	Medel-hög	Hög	15–29	30–49	50–64	65–85	
Förvriden uppfattning om kvinnors och mäns sexualitet	+82	+54	+72	+63	+69	+72	+55	+68	+73	+78	+69
Ändrade sexualvanor bland ungdomar	+77	+56	+67	+62	+65	+76	+59	+65	+66	+80	+67
Ökat sexuellt våld i samhället	+69	+34	+65	+46	+47	+51	+28	+45	+61	+78	+52
Försvagad självkänsla hos unga människor	+54	+24	+41	+35	+40	+45	+21	+44	+45	+46	+40
Ökad förståelse för olika sexuella uttryck	-34	-27	-12	-29	-40	-49	-28	-44	-37	-2	-31
Ökad kunskap om sexuella relationer	-31	-35	-15	-31	-42	-50	-23	-47	-40	-8	-33
Antal svar	889- 911	824- 840	430- 458	581- 585	324- 326	353- 537	360- 363	529- 535	505- 515	315- 338	1 713- 1 751

Anmärkning: Balansmålet anger andelen personer som har angivit mycket stor utsträckning eller ganska stor utsträckning minus andelen personer som har angivit ganska liten utsträckning eller mycket liten utsträckning. Värdena kan därmed variera från +100 (alla tycker att det är av mycket stor betydelse till -100 (alla tycker att det är av mycket liten betydelse).

Men det är också uppenbart att ungdomarna själva på flera områden i relativt stor utsträckning uppfattar att medieutbudet påverkar barn och unga på sätt som kan betecknas som negativa. Dessa uppfattningar formeras i en tid när synen på vad som är offentligt och vad som är privat är i förändring och med en generation som är uppvuxna med datorer, Internet, kabel-/satellit-TV, video och mobiltelefoner. Unga människors kunskap om flera medier, t ex Internet, både vad gäller möjligheter och risker, är betydligt mer omfattande än föräldrarnas kunskap. Föräldrarna har begränsad vetskap om hur barn använder nya medier. Skillnaden mellan vad föräldrar tror att barnen gör på Internet och vad barnen faktiskt gör framgår klart av resultatet i det s k SAFT-projektet (SAFT 2002 och 2003). Detta gör att unga människor tolkar mediernas innehåll i en kontext som

idag i högre grad skiljer sig från de vuxnas än tidigare. Mot den bakgrunden kan det vara skäl att fråga vad som händer när de kommersiella medierna/kanalerna förmedlar pornografi som något positivt medan samhället förmedlar en mer problematisk och moraliserande uppfattning.

Vilka åtgärder förordas för att minska negativ påverkan av våld och pornografi i medierna?

Olika sätt att begränsa spridningen av skadligt innehåll, som t ex våldsskildringar, pornografi, förödmjukande reklam, stereotypa och missaktande skildringar av unga, kvinnor och minoritetsgrupper, hatiska uttryck, etc. – genom lagstiftning och självreglering, har debatterats i många år. Tyngdpunkten i debatten har dock skiftat under det senaste decenniet från lagstiftning och förbudstänkande till betoning på föräldrars och vuxnas ansvar.

Samtidigt som medierna antas skapa problem representerar de också sociala och kulturella resurser. En fråga som ofta ställs är om barn och unga är hjälplösa offer framför skärmen eller om de faktiskt är kapabla att möta de utmaningar som ligger i dagens medieutbud. I det sammanhanget betonas särskilt vikten av kunskap om medierna och deras påverkan, det som brukar betecknas 'media literacy'. Det handlar om att stärka unga människor i sin roll som mediekonsument. 'Media literacy' förutsätter förståelse av hur medierna fungerar, hur de skapar mening, hur de är organiserade och kunskap om hur man kan använda dem med förnuft. På det hela taget handlar det om att stärka barns och ungdomars kritiska förmåga liksom deras förmåga att uttrycka sig på många olika sätt genom bild, ljud och ord. Allt oftare framhålls värdet av medieundervisning i skolan. Idag är enigheten stor inom t ex EU om att skolan har ett ansvar att föra in barns mediekultur i undervisningen. Här är det inte bara fråga om att förmedla ett teoretiskt vetande utan också ett praktiskt kunnande.

I olika EU-dokument definieras skyddet av minderåriga som en fråga av stort *public interest* – allmänintresse. Grundläggande för detta begrepp är uppfattningen att barn skiljer sig från vuxna genom att de är mer sårbara, mindre kritiska och mer utsatta för påverkan på grund av att de saknar erfarenheter och referensramar för att förstå vissa sammanhang. Det ligger därför i allmänintresset att skydda barn från bl a skadligt innehåll i medierna tills de har erhållit tillräcklig kunskap och mognad. Vissa typer av våldsskildringar anses vara exempel på sådant skadligt innehåll.

Samtliga EU-dokument inom området är samstämmiga i synen på ansvarsfrågan, d v s att det i förstone är de vuxna, föräldrar och andra som har hand om barn, som har ansvaret att skydda minderåriga från skadligt innehåll i medierna. Men de vuxna behöver stöd, både genom politiska beslut och initiativ från mediebranschen, t ex regelverk som tvingar massmedierna att ta sin del av ansvaret för de ungas väl. Det kan t ex handla om att utforma rekommendationer

Svensk lagstiftning

TV

Radio- och TV-lagen

Gäller TV-kanaler som har sin hemvist i Sverige. I dagsläget gäller detta SVT1, SVT2, TV4 och deras underkanaler. Hemvistbegreppet är emellertid luddigt och fler kanaler kan komma att beröras i framtiden. Gemensam bas för alla EU-länders lagstiftning på området är EU-direktivet ”Television utan gränser”.

Kanalerna skall ta hänsyn till mediets genomslagskraft när det gäller sändningstider för våldsskildringar. Praxis är att kanalerna ska iakttä försiktighet med våldsskildringar före kl. 21, för autentiska våldsscener i nyhetsprogram gäller enligt praxis kl. 19 som s.k. vattendelare.

Alla TV-kanaler är sedan 1999 skyldiga att varna för program där det förekommer ”ingående våldsskildringar av verklighetstrogen karaktär”, antingen genom en varning i ljud före programmet eller genom en varning som ligger kvar i rutan under programmet.

Bestämmelsen om spridning av olaga våldsskildring (se nedan) gäller även för TV-program.

Offentlig visning – film och videogram

Granskningslagen

Alla filmer och videogram som skall visas offentligt förhandsgranskas av Statens biografbyrå. Detta är ett undantag från yttrandefrihetsgrundlagen som i övrigt förbjuder förhandsgranskning.

Biografbyrån fattar beslut om åldersgränser (barntillåtet, från 7 år, från 11 år eller från 15 år), men kan också besluta om klipp eller förbud av en film/videogram för offentlig visning.

Brottsbalken och yttrandefrihetsgrundlagen

Teknisk upptagning = alla former av rörliga bilder oavsett databärare.

Olaga våldsskildring

Brottsbalken 16 kap.10 b § ”Den som i bild skildrar sexuellt våld eller tvång med uppsåt att bilden eller bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring, döms, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig, för olaga våldsskildring till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som i rörliga bilder närgånget eller utdraget skildrar grovt våld mot människor eller djur med uppsåt att bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring”.

Otillåten utlämning

Brottsbalken 16 kap. 10 c § ”Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte till den som är under femton år lämnar ut en film, ett videogram eller en annan teknisk upptagning med rörliga bilder som innefattar ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur döms för otillåten utlämning av teknisk upptagning till böter eller fängelse i högst sex månader”.

Förledande av ungdom

Brottsbalken 16 kap.12 § ”Den som bland barn eller ungdom sprider en skrift, bild eller teknisk upptagning som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran, döms för förledande av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader”.

Internet

Generellt gäller yttrandefrihetsgrundlagen (YGL). Principen är att det som är illegalt i samhället också är illegalt på Internet.

Självreglering

Dator- och TV-spel

16 europeiska länder, däribland Sverige, har anslutit sig till åldersmärkningssystemet PEGI (Pan European Game Information). PEGI är ett branschinitiativ som ger åldersrekommendationer på dator- och TV-spel. Se vidare www.pegi.info

rörande kriterier för klassificering och inrättandet av klagoinstanser dit allmänheten kan vända sig.

Bedömningarna om vad som är skadligt för barn, ungdomar och i vissa fall vuxna växlar dock mellan olika länder, vilket gör att många förslag till åtgärder väcker starka känslor och hela frågan är kontroversiell.

EUs ramverk för skydd av minderåriga från skadligt innehåll i medierna

- *EU-direktivet, Television utan gränser* (antaget 1989 och ändrat 1997) som uppmanar rundradioföretagen att vidta åtgärder för att försäkra att inte något programinnehåll skadar minderårigas fysiska, mentala eller moraliska utveckling, och som påtalar föräldrars och andra ansvariga vuxnas behov av hjälp och vägledning med att kontrollera barnens TV-konsumtion. En revidering av direktivet pågår.
- *EUs Rekommendation om skydd av minderåriga och den mänskliga värdigheten* (1998), som omfattar samtliga elektroniska medier och uppmanar huvudmännen för television och internetjänster att prova nya metoder för att underlätta föräldrarnas kontroll (t ex införandet av ett etiskt kodex), d v s självreglerande åtgärder. Två utvärderingar av hur rekommendationen har genomförts i medlemsstaterna har redovisats av EU-kommissionen 2001 och 2003. Med utgångspunkt i resultatet av den andra utvärderingen förslög Kommissionen 2004 en kompletterande rekommendation "on the protection of minors and human dignity and the right of reply in relation to the competitiveness of the European audiovisual and information services industry" (European Commission, AV Policy, press release 04/598). Förslaget om en komplettering har sin bakgrund i den snabba teknologikutvecklingen. Förslaget refererar till media literacy och medieutbildningsprogram, samarbetsformer för utbyte av erfarenheter mellan reglerande och självreglerande aktörer som arbetar med klassificering av de audiovisuella mediernas innehåll och aktiviteter i syfte att motverka "discrimination based on sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation in all media diskriminering baserad på kön, ras eller etniskt ursprung, religion" (http://europa.eu.int/comm/avpolicy/regul/new_srv/pmhd_en.htm).
- *EUs handlingsplan för att främja en säkrare användning av Internet* (2005) vars främsta syfte är att främja en säkrare användning av Internet och ny online-teknik. Det handlar om att bekämpa olagligt innehåll (telejourer/hotlines), hantera skadligt och oönskat innehåll (tekniska åtgärder, t ex filtrering), främja en säkrare miljö (självreglering) samt åtgärder att öka medvetandet.

Utän tvekan är det självregleringen som har stått i fokus under senare år. Både här hemma och i aktuella EU-dokument poängteras att mediebranschen bör ta ett ökat ansvar för skyddet av barn och unga. Tanken är att mediernas självreglering skall leda till färre lagstiftningsåtgärder eftersom lagstiftningen snabbt blir föråldrad på grund av den snabba teknologikutvecklingen på medieområdet.

Begreppet självreglering kan ha olika innebörd. Medierådet som i Sverige har uppdraget att följa utvecklingen menar "skyddsåtgärder när det gäller innehåll som är lagligt men som kan skada barn och unga". Följande exempel ges: information till användare (till exempel vid försäljning av teknisk utrustning, när avtal med användare ingås, på webbplatser); presentation av innehåll (till exempel en varnings-sida, en ljus- eller ljudsignal, beskrivande märkning och/eller klassificering av innehållet, system för att kontrollera användarnas ålder); stöd till föräldrakontroll (till exempel begränsad tillgång till angivna webbplatser, filterprogram, spärrsystem);

hantering av anmälningar (till exempel regler för och hantering av anmälningar via telefon, e-post och fax). (*Rapport om självreglering under 2004 inom branscherna för audiovisuella och elektroniska medier*. Medierådet 2005).

Av naturliga skäl skiljer sig graden av självreglering åt mellan olika medier. Det finns ett direkt samband mellan omfattningen av lagstiftning på ett område och förekomsten av självregleringsinitiativ. Medierådet pekar här t ex på jämförelsen mellan TV-området och den interaktiva underhållningsindustrin. Sådana medier som har existerat under lång tid har också en ”tydligare samordning när det gäller policyfrågor och interna regelverk” (Medierådet 2005). Det är konsumenterna som genom att ställa krav kan åstadkomma förändringar. Det är väl känt att medieföretagen själva inte gör några förändringar utan lönsamhetskrav. I Sverige där staten länge har svarat för regleringen av medieutbudet har konsumenterna visat relativt litet intresse för dessa frågor.

Vilken inställning har svenska folket till olika typer av åtgärder?

I SOM-undersökningen 2000 ställdes en fråga för att få kunskap om hur allmänheten ställer sig till olika typer av åtgärder som syftar till att motverka att barn och unga utsätts för skadliga våldsskildringar i TV, på bio och Internet. Att en sådan fråga ställdes då var av särskilt intresse med tanke på det arbete som pågick inom EU på området och där Sverige har visat ett starkt engagemang, bl a genom att under sitt ordförandeskap arrangera ett expertmöte för att diskutera och påtala frågans betydelse. Det visade sig också i svaren på frågan om vad allmänheten tyckte om olika förslag till åtgärder på området att det fanns ett stort intresse för att på olika sätt skydda barn och unga från negativ påverkan av mediernas våldsskildringar.

Samma fråga har ställts i SOM-undersökningen 2004 med tillägget pornografi. I motsats till 2000 års undersökning fick svarspersonerna 2004 ta ställning till åtgärderna på en skala från mycket effektiv åtgärd till mycket ineffektiv åtgärd. Vissa åtgärder har också preciserats. Genom dessa förändringar är inte svarsmönstren 2004 och 2000 helt jämförbara.

År 2000 var det en överväldigande majoritet av de tillfrågade som ansåg att åtgärder som underlättar för föräldrar att ta ställning till mediernas innehåll var särskilt bra. Det gällde rekommendation om lämplig ålder för att se programmet, innehållsdeklaration av program, informationskampanjer riktade till föräldrar samt varning i ord och bild före sändning av program. Alla dessa åtgärder kan rubriceras som informerande eller upplysande till sin karaktär i motsats till mer förbudsinriktade åtgärder, som t ex lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning. Samvariationen var stor vad gällde dessa rekommendationer, d v s det var i stor utsträckning samma personer som hade stor tilltro till denna typ av åtgärder. Drygt 75 procent av de tillfrågade ansåg också att etiska regler för branschen var en mycket bra eller bra åtgärd.

När frågan ändras för att istället avse hur effektiv en åtgärd är blir rangordningen en annan. Andra konsekvenser av förändringen i frågan är lägre värden än 2000 och det är betydligt fler som denna gång svarar 'varken effektiv eller ineffektiv åtgärd' än för fyra år sedan. Det visar sig vara betydligt svårare att ta ställning till om en åtgärd är effektiv eller ineffektiv än om den är bra eller dålig.

Tabell 6. Uppfattning om olika förslag i syfte att motverka att barn och unga utsätts för våldsinnehåll och pornografi i TV, film, datorspel och på Internet 2004* (procent)

Åtgärd	Mycket eller ganska effektiv åtgärd	Varken effektiv eller ineffektiv åtgärd	Mycket eller ganska ineffektiv åtgärd	Summa Procent	Balansmätt
Etiska regler inom mediebranschen	74 (77)	19 (19)	7 (4)	100	+67(+73)
Informationskampanjer riktade till föräldrar	68 (78)	23 (18)	9 (4)	100	+59(+74)
Lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning	59 (66)	26 (21)	16 (13)	100	+ 43(+53)
Tekniska filter som blockerar sändning av program/inslag	57 (48)	28 (24)	14 (28)	100	+43(+20)
Obligatorisk medieutbildning i skolan	51 (64)	37 (29)	12 (7)	100	+39 (57)
Tydlig innehållsdeklaration av alla program/inslag	52 (82)	32 (15)	15 (3)	100	+37 (79)
Varningar i ord och bild före sändning av program/inslag	52 (78)	30 (17)	18 (5)	100	+34 (73)
Tydlig deklaration om lämplig ålder	49 (85)	32 (11)	18 (4)	100	+31 (81)

Anmärkning: Svaren har angivits på följande skala: mycket effektiv åtgärd, ganska effektiv åtgärd, varken effektiv eller ineffektiv åtgärd, ganska ineffektiv åtgärd, mycket ineffektiv åtgärd. I tabellen redovisas sammanslagningar av mycket effektiv /ganska effektiv åtgärd och ganska ineffektiv/mycket ineffektiv åtgärd samt varken effektiv eller ineffektiv åtgärd. Antal svarspersoner per delfråga varierar mellan 1 669 och 1 705.

* I 2000 års SOM-undersökning angavs svaren på följande skala: mycket bra åtgärd, ganska bra åtgärd, varken bra eller dålig åtgärd, ganska dålig åtgärd, mycket dålig åtgärd. Resultat från 2000 anges inom parentes.

Etiska regler inom mediebranschen erhåller i undersökningen 2004 störst gen-svar, 74 procent svarar att detta är en effektiv åtgärd. Det är i stort sett lika många som idag anser att etiska regler, eller uppförandekoder som det kallas inom EU, är en mycket effektiv eller ganska effektiv åtgärd som 2000 tyckte det var en mycket bra eller bra åtgärd. Av det kan slutsatsen dras att tilltron till denna typ av åtgärd har stärkts sedan 2000. Det är också ett tecken på att konsumenterna i större utsträckning anser att mediebranschen själva måste ta ett ansvar.

Informationskampanjer riktade till föräldrar kommer också högt, 68 procent anser att det är en mycket effektiv eller ganska effektiv åtgärd. Andra informa-

tionsinriktade åtgärder som tydlig rekommendation om lämplig ålder, tydlig innehållsdeklaration av alla programinslag samt varning före sändning av program/inslag återfinns i botten av rangordningen.

Mer förbudsinriktade åtgärder som lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning och tekniska filter som blockerar sändning av program/inslag får relativt starkt stöd. Närmare 60 procent menar att lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning är en mycket effektiv eller ganska effektiv åtgärd och den enda åtgärd som får fler svarande, 57 procent, vad gäller 'mycket eller ganska effektiv åtgärd' än när frågan 2000 gällde 'mycket bra eller bra åtgärd' är tekniska filter som blockerar sändning av program/inslag.

Hälften av allmänheten tycker att förslaget om obligatorisk medieutbildning i skolan är en effektiv åtgärd. Det kan förvåna att andelen som tycker så inte är större men i Sverige har denna fråga rönt relativt litet intresse både från politiska beslutsfattare, lärarutbildare och medierna själva. Jämfört med många andra länder ligger Sverige avseende medieutbildning i skolan efter i utvecklingen (Feilitzen&Carlsson 2004). Det finns många forskare och andra experter som menar att förebyggande åtgärder, som t ex medieutbildning, är mycket viktiga och det handlar mer om riskhanteringsstrategier och folkhälsoperspektiv än om svar på medieeffekter (Potter 2004).

Dagens resultat har säkerligen sin förklaring i den utveckling som medieutbudet har genomgått med nya programtyper och ett ökat nyttjande av Internet. De förändringar som skett i mediekulturen kunde endast anas för bara fyra-fem år sedan. Det är också ett faktum att det under senare år har inträffat en rad våldsbrott där unga människor, både som förövare och offer, har varit inblandade som har satt spår i samhällsdebatten, inte minst i medierna. Det gäller inte minst våldtäkter och gruppvåldtäkter. Att lagstiftning om förhandsgranskning och filtrering möter så stort gensvar har sannolikt att göra med att mycken oro idag är koncentrerad till just Internet och i det sammanhanget framstår filtrering som en mycket rimlig åtgärd för många. De egna erfarenheterna av ett i många stycken nytt medieutbud är fler idag och mot den bakgrunden framstår ett antal av de sk informationsinriktade åtgärderna som relativt verkningslösa.

Det finns en uppenbar könsfaktor i svarsmönstren. Kvinnorna är överlag betydligt mer positiva till de nämnda åtgärderna än männen är – det gäller särskilt lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning och filtrering men även etiska regler inom mediebranschen. Männen är mer benägna att svara 'varken effektiv eller ineffektiv åtgärd'. Kvinnor lägger som synes större vikt vid mer förbudsinriktade åtgärder än männen. Även utbildning uppvisar ett liknande svarsmönster där tillfrågade med högre utbildning förordar förbudsinriktade åtgärder i något större utsträckning än lågutbildade. Tilltron till de olika informationsinriktade åtgärderna är större bland lågutbildade än bland högutbildade, informationskampanjer riktade till föräldrar är dock även här ett undantag.

Med stigande ålder blir man allt mer positiv till samtliga föreslagna åtgärder. Störst skillnader mellan de olika åldersgrupperna uppvisas vad gäller tydlig deklaration om lämplig ålder, information till föräldrar samt lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning, och minst skillnader vad gäller varning före sändning av program och filtrering. Rangordningen är dock i stora drag den samma för samtliga åldersgrupper.

Tabell 7. *Uppfattning om olika förslag i syfte att motverka att barn och unga utsätts för våldsinnehåll och pornografi i TV, film, datorspel och på Internet och 2004* (balansmätt)*

Åtgärd	Kön		Utbildning				Ålder				Samtliga
	Kvinnor	Män	Låg	Medel- låg	Medel- hög	Hög	15-29	30-49	50-64	65-85	
Etiska regler inom mediebranschen	+76	+57	+62	+63	+66	+79	+50	+70	+70	+75	+67 (+73)
Informationskampanjer riktade till föräldrar	+66	+52	+55	+56	+63	+64	+42	+61	+61	+73	+59(+ 75)
Lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning	+59	+26	+41	+42	+40	+50	+31	+41	+44	+60	+43 (+53)
Tekniska filter som blockerar sändning av program/inslag	+53	+32	+44	+41	+39	+49	+31	+45	+44	+51	+43 (+20)
Obligatorisk medieutbildning i skolan	+42	+34	+50	+33	+38	+33	+26	+34	+41	+58	+39 (+57)
Tydlig innehållsdeklaration av alla program/inslag	+43	+31	+48	+35	+33	+29	+27	+33	+37	+54	+37 (+79)
Varning före sändning av program/inslag	+41	+26	+46	+35	+26	+25	+30	+34	+30	+45	+34 (+73)
Tydlig deklaration om lämplig ålder	+33	+29	+46	+30	+21	+23	+14	+25	+33	+58	+31 (+81)
Antal svar 2004	858- 887	810- 818	420- 435	566- 576	319- 325	344- 350	356- 361	520- 528	492- 502	294- 314	1 669- 1 705

Anmärkning: Balansmättet anger andelen personer som har angivit mycket eller ganska effektiv åtgärd minus andelen personer som har angivit ganska eller mycket ineffektiv åtgärd. Värdena kan därmed variera från +100 (alla tycker att det är en effektiv åtgärd) till -100 (alla tycker att det är en ineffektiv åtgärd).

* Balansmätt 2000 anges i parentes; 2000 års SOM-undersökning angavs svaren på följande skala: mycket bra åtgärd, ganska bra åtgärd, varken bra eller dålig åtgärd, ganska dålig åtgärd, mycket dålig åtgärd.

Även för den yngsta åldersgruppen 15-29 år är det i sammanhanget ett relativt högt värde för tekniska filter som blockerar sändning av program/inslag. Lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning får samma värde idag som i den tidigare undersökningen, vilket med den nya formuleringen av svarsalternativen pekar på ett ökat stöd även för denna typ av åtgärd i ungdomsgruppen.

Variationer avseende partisympatier är för flertalet åtgärder relativt små. Samstämmigheten är stor vad gäller de två första åtgärderna i rangordningen, etiska

regler för mediebranschen och informationskampanjer riktade till föräldrar. För vänsterpartiet och miljöpartiet uppvisas något högre värden avseende etiska regler än för övriga partier. De tillfrågade som sympatiserar med socialdemokraterna följer den totala rangordningen och ligger något över genomsnittet för samtliga åtgärdsförslag. Centerpartiets sympatisörer följer samma mönster men ofta med än högre värden. Särskilt hyses stark tilltro till lagstiftning om förhandsgranskning och filtrering, och samma uppfattning gör sig gällande bland kd:s sympatisörer.

Tabell 8. Uppfattning om olika förslag i syfte att motverka att barn och unga utsätts för våldsinnehåll och pornografi i TV, film, datorspel och på Internet 2004* (balansmätt)

Åtgärd	v	s	mp	Partisympati			
				c	fp	kd	m
Etiska regler för mediebranschen	+75	+70	+76	+73	+64	+70	+60
Informationskampanjer riktade till föräldrar	+61	+60	+51	+67	+55	+66	+62
Lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning	+47	+46	+52	+ 61	+35	+61	+32
Tekniska filter som blockerar sändning av program/inslag	+42	+48	+ 47	+53	+ 37	+56	+ 36
Obligatorisk medieutbildning i skolan	+48	+46	+39	+46	+22	+23	+35
Tydlig innehållsdeklaration av alla program/inslag	+34	+43	+26	+ 49	31	+36	+ 37
Varningar i ord och bild före sändning av program/inslag	32	+39	+24	+36	+26	+ 36	+35
Tydlig rekommendation om lämplig ålder	+ 27	+39	+24	+39	+23	+29	+29
Antal svar	130- 132	518- 538	83- 85	102- 106	165- 168	75- 79	365- 372

Anmärkning: Balansmättet anger andelen personer som har angivit mycket eller ganska effektiv åtgärd minus andelen personer som har angivit ganska eller mycket ineffektiv åtgärd. Värdena kan därmed variera från +100 (alla tycker att det är en mycket bra åtgärd) till -100 (alla tycker att det är en mycket dåligt åtgärd).

* Balansmätt 2000 anges i parentes; 2000 års SOM-undersökning angavs svaren på följande skala: mycket bra åtgärd, ganska bra åtgärd, varken bra eller dålig åtgärd, ganska dålig åtgärd, mycket dålig åtgärd.

Moderaternas sympatisörer ligger mycket nära genomsnittet för de flesta åtgärderna men avviker med ett lägre värde för lagstiftning om förhandsgranskning. Folkpartiets sympatisörer följer också i stor utsträckning rangordningen men ligger klart under genomsnittet för samtliga åtgärdsförslag. De synes tillsammans med kd:s sympatisörer t ex vara de mest tveksamma till obligatorisk

medieutbildning i skolan. Även för miljöpartiets sympatisörer kan motsvarande resultat påvisas. Vänsterpartiets sympatisörer uppvisar det högsta värdet för denna åtgärd. Samstämmigheten är också stor vad gäller de informationsinriktade åtgärderna som återfinns sist i rangordningen, möjligen med undantag av centerpartiets sympatisörer som ställer sig positiva till innehållsdeklarationer av program i högre grad än andra och miljöpartiets väljare som är mer skeptiska än övriga till samtliga tre åtgärder.

Svarsmönster som kunde avläsas hos den breda allmänheten gäller också i stort olika partiers sympatisörer. Tilltron är störst till mer reglerande åtgärder där ansvaret vilar på staten genom lagstiftning och mediebranschen genom utarbetande av uppförandekoder. Någon tydlig vänster-högerdimension rörande frågor om åtgärder som syftar till att skydda barn och unga från skadliga våldsskildringar kan inte utläsas.

Konklusioner

I årtionden har det uttryckts farhågor för mediernas negativa inflytande på barn och unga. Med dagens ständigt ökande medieutbud har farhågorna förstärkts. Det gäller inte som tidigare enbart våldet i medierna utan även pornografiska inslag och sexscener på Internet och i kabel-/satellit-kanaler. Många ser ett samband mellan olika negativa beteenden i samhället och det som visas i bildmedierna.

En majoritet av befolkningen anser att våldsskildringar i datorspel, dokusåpor och långfilmer/TV-serier är skadliga för barn och unga. När det gäller egna erfarenheter av hur våld i TV, film och datorspel påverkar unga människor anger flertalet ökad benägenhet att 'få förvriden verklighetsuppfattning', 'utöva våld', 'känna oro och rädsla' samt 'bli aggressiva'. Men när man frågar om tänkbara orsaker till våldet i samhället är det inte i första hand mediernas inflytande som påtalas utan för det stora flertalet av svenska folket, oavsett kön, ålder och utbildning, är de viktigaste orsakerna sociala faktorer som alkohol och droger och kamratpåverkan. Det är samma svarsmönster som i tidigare undersökningar 1995 och 2000.

En klar mediefaktor kan dock urskiljas vid sidan av en social och en institutionell faktor när det gäller allmänhetens uppfattning om vad som ligger bakom våldet i samhället. Medierna anses dessutom ha större betydelse idag än för fyra år sedan, det gäller inte minst dator-/TV-spel och Internet. Det är också betydligt fler unga människor som menar att dator-/TV-spel har mycket stor eller stor betydelse för våldsutvecklingen i samhället än det var för fem år sedan.

Även pornografiska inslag och sexscener på Internetsajter och i dokusåpor anses av flertalet leda till negativ påverkan. Flertalet anger att sådant medieinnehåll leder till en 'förvriden uppfattning av kvinnors och mäns sexualitet, 'ändrade sexualvanor bland ungdomar' samt 'ökat sexuellt våld i samhället'.

Negativ påverkan anges betydligt oftare än den påverkan som kan karakteriseras som positiv: 'ökad kunskap om sexuella relationer' och 'ökad förståelse för sexuella uttryck'. Det är främst ungdomar, företrädesvis unga män, som ger uttryck för sådana uppfattningar.

När svenska folket skall ta ställning till olika typer av åtgärder som syftar till att motverka att barn och unga utsätts för våldsinnehåll och pornografi i TV, film, datorspel och på Internet är tilltron stor till etiska regler inom mediebranschen och informationskampanjer riktade till föräldrar. Även lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning och filtrering får höga värden. Ungdomarna som ofta ifrågasatt förbudsriktade åtgärder visar idag ett större intresse för sådana. Förklaringen finns säkerligen att söka i den utveckling medieutbudet har genomgått under de senaste åren med nya programtyper och ett ökat nyttjande av Internet. Idag är de egna erfarenheterna fler och då är det möjligt att flera av de gängse typerna av informationsriktade åtgärder till föräldrar synes vara relativt verkningslösa. I det sammanhanget blir det av stort intresse att följa ungdomarnas uppfattning i frågan framöver.

Resultatet av SOM-undersökningen visar att oron för att unga människor skall påverkas negativt av visst innehåll i medierna är minst lika stor, om inte större, vad gäller pornografi och sexinslag än våldsskildringar. Det är betydligt fler kvinnor än män, såväl gamla som unga, som uppfattar mediernas påverkan som negativ. Kvinnor förespråkar också i avsevärt större utsträckning än män mer förbudsriktade åtgärder i syfte att motverka att barn och ungdomar utsätts för våld och pornografi i medierna – åtgärder som åvilar stat och mediebransch.

I förlängningen av sådana resultat finns det skäl att reflektera kring mediernas inflytande på våldsutvecklingen i samhället, skildringen av såväl själva våldet som synen på förövare/offer och ansvarsfrågan. Det handlar också om mediernas och i synnerhet pornografins betydelse för vad som är kvinnligt och manligt, dvs mediernas bidrag till att upprätthålla en samhällsordning där kvinnan är underordnad mannen. Medierna speglar inte bara verkligheten utan bidrar till att konstruera hegemoniska definitioner som ofta framställs som självklara.

Referenser

- Buckingham, David & Bragg, Sara: *Young People, Media and Personal Relationships*. BBC and Broadcasting Standards Commission, London 2003
- Carlsson, Ulla: "Medierna och våldet i samhället". I Holmberg, S & Weibull, L (red): *Land du välsignade? SOM-undersökningen 2000*. SOM-institutet, Göteborgs universitet, 2001 (SOM-rapport 26)
- Carlsson, Ulla & von Feilitzen, Cecilia (eds): *Children and Media Violence. Yearbook 1998 from the Unesco International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen*. Nordicom, Göteborgs universitet, 1998
- Dalquist, Ulf: *Större våld än nöden kräver? Medievåldsdebatten i Sverige 1980-1995*. Boréa förlag, Umeå, 1998

- Drotner, Kirsten: *Unge, medier og modernitet. Pejlinger i et foranderligt landskab*. Borgen/Medier, Valby, 1999 (Skriftserie fra Center for Ungdomsmedier 5)
- Edin, Anna: *Verkelig underhållning. Dokusåpor, publik, kritik*. Institutet för massmediestudier, Stockholm, 2005
- Egenfeldt-Nielsen, Simon & Heide-Smith, Jonas: *Playing with Fire. How do computers influence the player?* The International Clearinghouse on Children, Youth and Media, Nordicom, Göteborg University, 2005
- Estrada, Felipe: *Våldsutvecklingen i Sverige - En presentation och analys av sjukvårdsdata*. Institutet för framtidsstudier, Stockholm, 2005 (Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:4)
- von Feilitzen, Cecilia & Carlsson, Ulla (eds): *Promote or Protect. Yearbook 2003 from the Unesco International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen*. Nordicom, Göteborgs universitet, 2004
- von Feilitzen, Cecilia & Carlsson, Ulla (eds): *Children in the New Media Landscape. Yearbook 2000 from the Unesco International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen*. Nordicom, Göteborgs universitet, 2000
- von Feilitzen, Cecilia: *Mer teknat....? Animerade TV-program – marknad, utbud, barn, föräldrar*. Medierådet, Stockholm, 2004 (Våldsskildringsrådets skriftserie 31)
- von Feilitzen, Cecilia: *Vad säger forskningen om medievåldets påverkan?* Nordicom, Göteborgs universitet, 2001
- Forsberg, Margareta: *Ungdomar och sexualitet. En kunskapsöversikt år 2000*. Folkhälsoinstitutet, Stockholm, 2000
- Frau-Meigs, Divina: "Media Regulation, Self-Regulation and Education. Debunking some myths and retooling some working paradigms." I von Feilitzen, C & Carlsson, U (eds): *Promote or Protect. Yearbook 2003 from the Unesco International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen*. Nordicom, Göteborgs universitet, 2004
- Hirdman, Anja: *Tilltalande bilder. Genus, sexualitet och publiksyn i Veckorevyn och Fib aktuellt*. Atlas, Stockholm, 2004
- Hirdman, Anja: "Medialiserad sexualitet". I *Vad har mitt liv med Lilja att göra?* Film-institutet/Rädda Barnen, Stockholm 2004
- Hirdman, Anja; Kleberg, Madeleine & Widestedt, Kristina: *Journalistikens intimisering. Den mediala offentlighetens förändringar från 1880-tal till nutid*. Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet, 2005
- Knudsen, Susanne V. & Sørensen, Anette Dina: *Unge, kjønn og pornografi i Norden, NIKK magasin*, 2004
- Månsson, Sven-Axel: *Kärlek och sex på internet*. Göteborgs universitet, Göteborg, 2003
- Månsson, Sven-Axel & Söderlind, Peder: *Sexindustrin på nätet. Aktörer, innehåll, relationer och ekonomiska flöden*. Egalité, Stockholm, 2004
- Nordicoms Mediebarometer 2004*. Nordicom, Göteborgs universitet, 2005
- Pollack, Ester: *En studie i medier och brott*. Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet, Stockholm, 2001
- Rapport om självreglering under 2004 inom branscherna för audiovisuella och elektroniska medier*. Medierådet, Stockholm, 2005
- Reiner, Robert: "Media Made Criminality: The Representation of Crime in the Mass Media". I Maguire, M; Morgan R & Reiner, R (eds): *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford University Press, Oxford, 2002

- Relationer i skolan – en utveckling eller destruktiv kraft.* Skolverket, Stockholm 2002
- SAFT - Safety, Awareness, Facts and Tools.* Medierådet, Stockholm, 2002 och 2003, <http://www.saftonline.org>, http://www.medieradet.se/upload/Rapporter_pdf/SAFT_foraldrastudie.pdf
- Sexuell exploatering av barn i Sverige. Betänkande av Utredningen om kunskaper om sexuellt exploaterade barn i Sverige.* Fritzes offentliga publikationer, Stockholm, 2004 (SOU 2004:171)
- Svedin, Carl Göran & Priebe, Gisela: "Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter. Att sälja sex mot ersättning/pengar". Bilaga 3 i *Sexuell exploatering av barn i Sverige. Betänkande av Utredningen om kunskaper om sexuellt exploaterade barn i Sverige.* Fritzes offentliga publikationer, Stockholm, 2004 (SOU 2004:171)
- Weibull, Lennart: Våld, samhälle och medier. I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart: *Mitt i Nittiotalet. SOM-undersökningen 1995.* Göteborgs universitet, 1996 (SOM-rapport 16)
- Älskar, älskar inte. Om barns och ungas nära relationer.* Barnombudsmannen, Stockholm, 2004 (Barnombudsmannens årsrapport)

The International Clearinghouse on Children, Youth and Media vid Nordicom utger böcker, rapporter och nyhetsbrev. Bland de senaste titlarna märks:

Maria Jacobson: **Young People and Gendered Media Messages.** Nordicom, Göteborgs universitet, 2005

Simon Egenfeldt-Nielsen & Jonas Heide Smith: **Playing With Fire. How Do Computer Games Influence the Player?** Nordicom, Göteborgs universitet, 2004

Cecilia von Feilitzen: **Medievåldets påverkan. En kortfattad forskningsöversikt.** Nordicom, Göteborgs universitet, 2001 (Finns även på engelska.)

Årsböcker:

Cecilia von Feilitzen (Ed.): **Young People, Soap Operas and Reality TV.** Yearbook 2004

Cecilia von Feilitzen & Ulla Carlsson (Eds.): **Promote or Protect? Perspectives on Media Literacy and Media Regulations.** Yearbook 2003

Cecilia von Feilitzen & Ulla Carlsson (Eds.): **Children, Young People and Media Globalisation.** Yearbook 2002

Cecilia von Feilitzen & Catharina Bucht: **Outlooks on Children and Media. Child rights, Media trends, Media research, Media Literacy, Child Participation, Declarations.** Yearbook 2001

Cecilia von Feilitzen & Ulla Carlsson (Eds.): **Children in the New Media Landscape. Games, Pornography, Perceptions.** Yearbook 2000

Se vidare www.nordicom.gu.se

Medierådet ger kontinuerligt ut rapporter och annan information på området.

Bland de senaste produktionerna är:

- **Mer tecknat... ? Animerade TV-program – marknad, utbud, barn, föräldrar** av Cecilia von Feilitzen. Skrift nr. 31 i rådets skriftserie.
- **Tio tips till föräldrar med surfande barn** – föräldraguide inom EU-projektet SAFT
- **Information till föräldrar med dator- och TV-spelande barn** – föräldraguide
- **Säker på nätet** – ett interaktivt startpaket för 8–10-åringar om säkerhet på Internet

Produktioner under arbete:

- **Kvantitativ studie om 9-16-åringars medievanor, medieupplevelser och familjesituation kring medier**
- **Antologi om hur sex och pornografi i medier upplevs, används och påverkar pojkar respektive flickor**
- **Regionala seminarier kring Det unga Internet**

Se vidare www.medieradet.se

NORDICOM
Nordiskt Informationscenter för
Medie- och Kommunikationsforskning
Göteborgs universitet
Box 713,
SE 405 30 Göteborg
Tel: +46 31 773 10 00
Fax: +46 31 773 46 55
E-post: nordicom@nordicom.gu.se
www.nordicom.gu.se
ISBN 91-89471-31-8

Medierådet
www.medieradet.se

**GÖTEBORGS
UNIVERSITET**